

הִדּוּלְאֻמִּיּוֹת הַכִּלְכִּלִּית בְּאַרְצ־יִשְׂרָאֵל

מאת פרופ' מ. לזרסקי

פרופיסור-אורח של אוניברסיטה קולומביה (ניו-יורק)

יש צד חשוב מאד אחד בתהליך בנין גורלה הפוליטי העתיד של ארץ-ישראל, ובוזה גם הפרספקטיבה של יצירת מדינה עברית, כמו שהוצע בדין וחשבון של הועדה המלכותית. רבים חושבים את יסוד המדינה הזו לתופעה פוליטית ברורה מבלי לקשר אותו עם האפשרויות של התפתחות כלכלית להבא, ובאמת תפיסה זו תהיה מוטעית.

עובדות יסודיות אחדות וקו הכלכלה היהודית הנם כה חשובים, והם צריכים לשמש נקודת מוצא גם לכל מבנה משפטי שהוא.

תנאי מוקדם יסודי למשטר המנדט הנהו שלטונה של ממשלת המנדט על השטח הנתון, עד אשר העדות Communities הנתונות תגיענה לדרגת התפתחות המרשה להכירן זמנית בתור עדות בלתי רצויות, באופן שהמדינה הממונה מטעם החבר תיעץ ותעזור לנהל את שטחי ארצן עד הזמן שבו תוכלנה לעמוד לגמרי ברשות עצמן (סעיף 22 של תקנון חבר הלאומים). „העמידה ברשות עצמן“ הזאת כוללת כמובן גם את הצדדים הכלכליים של קיום האומה, ז"א הפסקת מצב המנדט; בגרות העדות, קובעת, שהאומה הנתונה שנמצאה עד עתה תחת פקוח המנדט, תוכל מעתה לעמוד ברשות עצמה גם במובן הכלכלי.

מבחינה זאת יצירת המדינה החדשה הנה לא רק עובדה בעלת אופי משפטי ופוליטי בלבד, אלא במידה מרובה גם בעלת אופי כלכלי. עצמאות וסוברניות — אלה הן התכונות היסודיות של מדינה, אולם יחד עם זה יש סגולות בעלות אופי כלכלי, הלוכשות צורה משפטית מיוחדת — ריבונאות.

מי שאמר „א“ יאמר גם „ב“. אם קבוצת הנתון הוכר כבוגר דיו לחיסול המנדט, הרי זה אומר שהקבוצה האמור לא רק שיוכל לעבור בעתיד למצב של מדינה, אלא שהוא הוכר גם כמוכשר להעשות ליחידה כלכלית עצמאית.

בנוגע הצד הכלכלי של מצב המנדט על ארץ-ישראל עלינו לציין כאן רק קוים אחדים הצריכים לשמש נקודת מוצא לדרישות המשפטיות בשעת שנוי הצורה הפוליטית של המדינה.

יש לדעת: מה שלא יביא לנו העתיד אחר המלחמה העולמית השניה, ואפילו אם תקום מדינה יהודית עצמאית לפי אותו האופי שיהיה אז לכל המדינות — ז"א רבונאות מצומצמת לגבי האיחוד העולמי של המדינות, — גם אז מצבנו הבא קשור קשר פנימי עם תקופת המנדט, בת יותר מעשרים שנה, בה הספקנו לגייס את הכחות הפוליטיים והכלכליים שלנו שהשתרפו בביסוסו של הבית הלאומי. אם יודמנו שני העמים של ארצנו לשם דיון על הפתרון בעיתם, יהיה צורך להביא בחשבון את הדור־אומיות הכלכלית בארץ, שהיא שייכת לתנאים המוקדמים ליצירת משטר קבוע בארץ, שהיא היתה ותהיה להבא.

**

במצב הקיים היו היהודים, בגלל המנדט והמדיניות הכלכלית של בריטניה הגדולה, מוגבלים, ראשית כל במובן שבו מוגבל כל עם או עדה העומדים תחת פקוח מנדט. נקודת המוצא במצב זה הוא, "אי־בגרות" של העם הנדון להגנה עצמאית על עניניו הכלכליים. לאפיטרופוסות זו יש, בלי ספק, בתקופה הראשונה הרבה צדדים חיוביים. קודם כל יוצרת היא בטחון אזרחי. בבטחון מעוניין לא רק המסחר והכלכלה העירונית, אלא גם החקלאות. החקלאות העברית החדשה זקוקה היתה ביחוד לבטחון הצבורי. אי אפשר לחרוש את האדמה, לנטוע פרדסים, לעבוד בשדה ובגן בלי רגש בטחון אלמנטרי.

בדין וחשבון של הועדה המלכותית אנו קוראים¹: "בסקירה על חמש שנות כהונתו כתב הנציב העליון הראשון בארץ כי, "בטחון הצבור הוא תנאי ראשון לשלומה ורוחתה של כל ארץ". כיום ברור כי החובה היסודית, הקמת הבטחון הצבורי, לא נתמלאה על ידי השלטונות. אם יש קובלנה אחת שהיתה ליהודים הזכות המלאה להגישה, הרי היא הקובלנה על העדר בטחון צבורי... בסקירתנו הראינו כי הצעדים שעשו השלטונות בזמנים שונים לחזק את כחות הבטחון הצבורי, להשקיע יחס של כבוד לחוק ולסדר, להבטיח ליהודים, נחרת ושלוחה בביתם הלאומי, לא פעם העלו חרס...

כל הפרעות, המהומות או — כמו שקרה בשנת 1936 — ההתקוממויות, הם רק סימפטומים של המחלה. בפרקים הקודמים משפיעים עליה גורמים מתוך לארץ. אך זולת זאת, הצורך ההכרחי הוא להשריש בלבות התושבים הערבים והיהודים בארץ, הן בשכם והן בתל־אביב, יחס בריא של כבוד למרותו של שטון המעצמה הממונה. הארץ מפוצלת לשני מחנות מזוינים, וביניהם עומדים המשטרה הבריטית וחיל המצב תוך הרזאמצות קשה לקיים את השלום והסדר."

ובכל זאת עלינו להגיד שלמרות כל המגרעות של האדמיניסטרציה הארצית ישראלית מבחינה זו, למרות אי־יכולתה התכופה לעצור — במשך ארבע שנים

(1) עיין: הרצאת הועדה המלכותית לפלשתינה (א"י), תרגום רשמי, מסמך פרלמנטרי 1937, עמוד 143, פרק 1.

לערך — בעד כחות ההרס, שנתמכו על ידי מדינות ומקורות חוץ, הרי צרה מדינת המנדט לראשונה בארץ את יסודי הסדר המשפטי, יסודות אלו חסרו צורך זו בשעת השלטון התורכי, ויצירת סדר משפטי שכזה לכשעצמו הנהו גורם בעל חשיבות כלכלית מרובה.

אולם אלמדי היה הבטחון הצבורי קיים בהחלט, אי אפשר להכחיש את העובדה, שהכלכלה של הארץ בלתי יציבה היא וזקוקה לפקוח. תשומת הלב של האדמיניסטרציה מופנית, בלי כוונה מיוחדת, לא לתפקידים הכלכליים היסודיים של העדות השונות, כי אם לכלל מדיניות כלכלית חיובית של כל הארץ כולה. במסגרת הבטחון נכלל: בנין הדרכים, סלידת כבישים, מסילות ברזל, הספקת המים לישוב, יעור המדינה המזונחת עד עתה, שרות רפואי וסניטרי וכו'. הנטיה האמצעית ציביליזאציוניים גרידא אלה היתה רבה בארץ־ישראל, ובזאת כאלו יצאה האדמיניסטרציה ידי חובתה, — ובפרט האדמיניסטרציה הכלכלית, — וראתה את עצמה פטורה מהצורך, לאחוז באיזה שהם אמצעים ביחס לכלכלה בעלת הגוון האומי של היהודים או הערבים.

במקום לנקוט עמדה חיובית או שלילית ביחס לתביעה כלכלית או אחרת של אחת האומות, היה יותר טוב להסתגר בשטח הצרכים ה"דפני־כלכליים" של כל הארץ, ששמשו כאילו *conditio sine qua non* לכל כלכלה לאומית בעתיד.

אולם, גם כאן אי אפשר היה למנע מלתת גוון לאומי לדברים. זה בדט בעיקר במדיניות החקלאית והמדע הכלכלי. האדמיניסטרציה הארצישראלית לא יכלה כאן להמנע מכל כלכלה לאומית־ערבית או יהודית גם מפני שכל הצרכים הנזכרים לעיל חייבו הוצאות רבות, ומסים מיוחדים לכסוין. חלוקת המסים צריכה היתה להשתקף באופן זה או אחר על הכלכלה של שני העמים המישיבים את הארץ.

הצד השלילי השני של משטר המנדט ביחס לכלכלה היהודית של הארץ היה, שהממשלה המנדטורית, לא הביאה כלל בחשבון את הגוון המיוחד של הכלכלה היהודית בארץ. בו בזמן שהכלכלה הערבית של הארץ נמצאת במצב של פגור וקשורה בתנאים גיאוגרפיים, היסטוריים־תרבותיים ואגוריים־רעיוניים, של העבר, הרי הכלכלה היהודית יכלה להחשב רק במעט מזער כתיפקוד של התנאים המקומיים, אלא היתה במידה רבה, תוצאה ישרה של הכלכלה היהודית בגלות הרחבה. כלכלה־חוץ זו של היהודים, שהובלעה בכלכלה הקודמת ששלטה בארץ־ישראל, הנה אולי הדוגמא היחידה בהיסטוריה של היחסים הכלכליים של עשרת השנים האחרונות, ונדודים סוציולוגיים של העמים, ובאמת, כתוצאה מהכלכלה היהודית באירופה המזרחית וארצות־אחדות של אסיה ורדיפות פוליטיות על היהודים, גברה הגירתם לכאן. זה יצר, כמובן, חומר אנושי חדש, והכניס אלמנטים של עבודה עברית, מסחרית, תעשיתית וחקלאית, והוון לא קטן.

אבל מעבד זה קלטה ארץ־ישראל את הסכנותיהם של חוגים יהודיים יותר אמידים באמריקה הצפונית, באפריקה ובארצות־אחדות של אירופה

המערבית, שאינם מעונינים — בקיומם הכלכלי היסודי — בהכנסותיהם של הסספים שהושקעו בארץ. לזה יש לצרף את העבודה הקונסטרוקטיבית והכספית של הקרנות הלאומיות, קרנות צבוריות, וחברות תמיכה — לא לשם הכנסת רווחים.

הכלכלה של ארץ־ישראל היהודית הנה פונקציה של: (א) הצרכים הכלכליים וההתיישבותיים של מאות אלפים יהודים שבשבילם הארץ משמשת מקום הצלה מחורבן כלכלי ומהשמדה פיסית; (ב) בהתענינותה האידיאל־ליסטית נטולת רצון הריחה ונכונותה לקרבנות. בזמן שהכלכלה הערבית, בנגוד לפוליטיקה הערבית, הנה מקומית במלואה, ותלויה לגמרי בתנאיה ומסביבתה כיתר העמים ה„נורמליים“.

בשני הסעיפים הללו קשור תהליך כלכלי חשוב בקרב העם היהודי, רתהליך הפיכה חברתית שעוד לא היה אצלנו. יחד עם עלייתם לארץ משנים העולים את מהותם ותכונתם הסוציאליות: סוחרים, עורכי־דין, רופאים נעשים לפועלים, בנקאים ובעלי בתי חרושת נהפכים לאכרים וכו'. כדי לאפשר את התהליך הזה יש ליצור צורות כלכליות חדשות בארץ והן למשל קואופרציה כלכלית רב־גונית, חקלאות צבורית חדשה, שירות המשק המחודש וכו'. שאלות שאינן עומדות לפני הצבור הערבי. על האחרון מוטלים תפקידים אחרים לגמרי: עליו קודם כל לצאת מן התקופה הפיאודאלית, לדאוג לאשראי כפרי, להגנה על הפלח הערבי המשועבד, כדי לשפר את מצבו.

אזו הן הסיבות שבעבורן קשה לאדמיניסטרציה יותר ויותר לאחד תחת גג אחד של מדיניות כלכלית או הענינים הכלכליים של שתי העדות הלאומיות, שהנן, במובן זה, בלתי מוכשרות לכל אחד או שויון.

אף בשעת יחסי־שלום פוליטיים בין שני חלקי הישוב, חוסר ההתאמה הכלכלית בכבד של שתי האומות, צריכה, בעל כרחיה, להביא לידי גורם של פרוץ מבחוק, כי אופיה של הכלכלה היהודית שונה לגמרי מאופיה של הערבית לא רק בגלל הסיבות שראינו לעיל, כיצירת הון ועבודה, עליה, התיישבות וכו', אלא גם כתוצאה מזה, שהיצירות המיוחדות במינן של הכלכלה העברית הטביעו את חותמן גם על כל עתידה של כלכלה זו. אין כל ספק בדבר, שהכלכלה היהודית, — העירונית והכפרית — תהיה תמיד יותר אינטנסיבית מאשר הערבית, שתנאי התמיכה הסספירית לתעשייה וחקלאות יהודית ישארו תמיד פונקציה של תנאי הגלות היהודית הגדולה, — דבר שלא ישתנה במשך השנים הבאות.

לכשעצמו, לא היה ההבדל הכלכלי הזה גורם להתבדלות פוליטית. קיימות מדינות פדרטיביות קטנות וגדולות, בנות אופי כלכלי שונה של חלקיהן המיוחדים, כגון השטטים בארצות הברית והקאנטונים בשביציה, אולם גם אז המדיניות הכלכלית של המדינה צריכה להיות שונה ביחס לחלקים המאחדים האלה.

המנדט הארצישראלי יוצא כאלו מתוך פיקציה של אחדות כלכלית של המדינה². לפעמים קרובות דובר בעתונות הפוליטית, בספרות הקונסטיטוציונית ואפילו בדינים וחשבונות הרשמיים של הממשלה, על התחייבות דו-צדדית של המנדט (The two-fold obligation of the mandate) אולם כאן חשבו תמיד על שאלות פוליטיות ותרבותיות. אף פעם לא היו מבינים בזה טפול מיוחד, המותאם לכל אחת משתי הכלכלות, העברית והערבית. כי הרי ברור למדי, שהכלכלה, שנוצרה בארץ על ידי הערבים דורשת אמצעי תמיכה, עזרה ותקון אחרים מאשר הכלכלה היהודית.

בשעת יצירת המנדט, ובפרט אלה מסעיפיו, המדברים על הענינים הכלכליים ותועלת ונוחיות של הישוב, לא יצאו מנקודת השקפה דואליסטית או כלכלה דו-לאומית של הארץ. כך, למשל, סעיף 11 של המנדט דורש ש"האדמיניסטרציה של ארץ-ישראל צריכה לאחוז בכל האמצעים הדרושים כדי להבטיח את עניני העדה". הסעיף הזה יוצא, כנראה, מנקודת השקפת חדמיניות של הענינים הכלכליים של הארץ, כאלו בה נמצאת עדה אחת. בנגוד לזה מדבר הדין וחשבון של הועדה המלכותית, בבארו את קשי הממשלה על "two irreconcilable communities" (p. 136) שתי עדיות שאינן משלימות אשה את רעותה. בסעיף 11 כן גם סעיף 18 של המנדט יוצאים מפיקציה של החד-עדניות הכלכלית של הארץ, בהטעין על האדמיניסטרציה את התפקיד להנהיג שיטת קרקעית מתאימה לצרכי הארץ ומכוונה . . . להתפתחות של ישוב צפוף ועיבוד אינטנסיבי של האדמה (סעיף 11) בעברם בשתיקה, ברצון או שלא ברצון על זה ש"ישוב צפוף ועיבוד אינטנסיבי של האדמה" מהווים לא בעיה כללית אחת לכל המדינה, אלא שתי בעיות שונות בהחלט זו מזו, ולפעמים גם מתנגדות אשה לרעותה, בשעה שמדובר על ישוב צפוף של הפלחים או אכרים יהודים ועובדי אדמה. בצורה דומה לזו מדברים סעיפים אחרים על בעיות המסים, המסחר ושרות האניות כעל תפקידים בעלי אופי אחיד לגבי כל הארץ ובכלל עניני הישוב. בתקופתו הראשונה של המשטר המנדטורי קימות רק עדות דתיות שונות ולא עדות לאומיות, בה בשעה שהבדלי הדת ערכם הולך ופוחת במשך הזמן, הרי ההבדלים הכלכליים של שתי העדות הלאומיות תופשים במרוצת הימים תפקיד יותר חשוב.

גישה שכזו היתה, בתקופה הראשונה מובנה במלואה. כי היקף הענינים הכלכליים נתגלה אך ורק עם העליה ההמונית של יהודים לארץ. אז התחיל להתגלות, ששיוון הזכויות הפורמלי ביחס לשתי העדות הלאומיות השונות באופן הכלכלי לא יוכל לשמש תשובה משפטית-יורידית מלאה על הבעיה. נתגלה גם, ששני סוגי המשק, — הערבי והיהודי — לא יוכלו להתבדל ולהתקיים

2) לדעתי הסיבה לזאת היה התנאי המוקדם הבלתי-כתוב שהמנדט, בהתאם להקדמתו, נתון קודם כל לעם היהודי ולבנין ביתו הלאומי. המנדט בכלל אינו מדבר על העם הערבי, כי אם רק על הלשון הערבית בתור שפה רשמית. במובן האופי ה"חללאומי" אין הבדל גדול בין "מדינת היהודים" של הרצל ובין המנדט בתור הגשמתה ופתרונה הפוליטית והמשפטית, אמנם חלקית.

באופן מקביל, בלי קביעת תלות של האחד בשני. בין שני המשקים היה קיים חלוקה בסחורות, העדה היהודית שמשה לשוק קלטיטה גדול למשק הערבי, בפרט שוק לצרכי שמוש, מצד שני התחילו הערבים לקנות את תוצרת החרושת העברית והשתמשו בשרות היהודים-המומחים במקצועות החפשיים. היה קיים גם התהליך של חלוקת העבודה בין שתי העדות.

אחר-כך התחילה המלחמה הלאומית בין שתי העדות להתערב בכח ביחסים הכלכליים ושעבדה את האחרונים לדרישות הפוליטיות.

כל התחוקות שבאו אחרי המנדט ובפרט אחרי הועדות, שנשלחו לארץ מהמיטרופולין אחרי המהומות רצו למלא את החסר שבמנדט. אולם לאמתו של דבר לא הצליחו. למרות זאת, שאמצעי העזרה הסוציאלית לערבים, „הגנה על הפלחים“, הטבת תנאי שכר העבודה וכו' היו נזקפים, לפעמים קרובות, על חשבון הכלכלה „העשירה יותר“ של היהודים.

בתנאים המיוחדים של ארץ-ישראל, אי אפשר היה להצדיק שיטות תחוקה וגילוח, האומרות להתאים את עצמן לדרישות הכלכליות של הישוב. ארץ ישראל הנה במובן זה מופת סוציולוגי מצוין שבהעדר תנאים מוקדמים פסיכולוגיים של שתוף, של אזורחות אלמנטרית, לא יועילו אפילו עובדות כלכליות חיוביות. הודות המשטר המנדטורי וההתיישבות היהודית ההמונית באה לידי ביטוי התועלת החמרית לכל הארץ, והוקל המעבר מיחסים חצי-פיאודליים תורכיים להישגיו של הקפיטליזם המודרני, ובכל זאת לא הביאו העובדות הללו לשלום סוציאלי בין שתי העדות.

היריבות הכלכלית בין הערבים והיהודים קימת, אך היא רק תופעת לוואי ליריבות הפוליטית היסודית, מצד הערבים נגד הבית הלאומי היהודי. הדין וחשבון של הועדה המלכותית מגדיר בערך, ככתוב למטה, את היחסים ההדדיים של הגורמים הפוליטיים והכלכליים ביחסי הערבים אל היהודים:

„ההון הרב שהביאו היהודים לפלשתינה (ארץ-ישראל) היתה לו בדרך כלל השפעה פוריה על החיים הכלכליים של הארץ כולה. התפשטות הרעעשיה והפרדסנות של הערבים הוצאה ברובה לפועל בכספים שנתקבלו מהון זה. המופת היהודי שפר בהרבה את עבודת האדמה הערבית, ביחוד בפרדסנות... הברכה שהביאה העלייה היהודית לערבים מוכחת מן עובדה כי בהרבה האוכלוסים הערבים מורגש יורר באיזורי הערים שבהם ניכרת התפתחות המפעל היהודי. אם נשוה את רשימות המפקד משנת 1922 ומשנת 1931 נראה, כי לפני שש שנים נתרבו אוכלוסי חיפה ב-86%, אוכלוסי יפו ב-62% ואוכלוסי ירושלים ב-37%, ואילו בערים ערביות טהורות, כגון שכס וחברון היה שיעור הריבוי רק 7% ובעזה היתה גם ירידה ב-2%.

קשה לחשב בדיוק כלשהו את מכסת המסים המוטלת על היהודים. אך ברור כי הם המשלמים את רוב מסי המכס ומשנת 1920 עד היום הזה מהוות הכנסות המכס, שהלכו וגדלו את הסעיף הגדול ביותר בחשבון ההכנסות הכלליות העולה

והולך". ולבסוף טענה אופינית ערבית לפני הועדה, והיא: „אומרים אתם כי טוב לנו עתה מאד; אומרים אתם כי ביתי נתעשר ע"י הזרים שבאו לתוכו, אבל הבית ביתי הוא, ולא הזמנתי אליו את הזרים ולא בקשתים להעשירו, ולא איכפת לי אם ביתי ישאר דל וחשוף ובלבד שאני אהיה השורר בו" (3).

אין להכחיש אָמנם שבשערת הדיון על הפרספקטיבות המשפטיות להלן — של שתי העדות הל־אומיות בארץ־ישראל, צריך להביא בחשבון דוקא את עדיפותו של המומנט הפוליטי עַל הכלכלי, ולהעמידו לראש פנה.

לאמיתו של דבר קבעת, במדה ידועה, עדיפות זו של הרצון הפוליטי על התועלת הכלכלית את כל תהליך יצירתן של מדינות לאומיות חדשות באירופה אחרי המלחמה העולמית בתקופות שנות 1919 ו־1920. בצורה זו או אחרת אפשר היה להוכיח ביחס למדינות חדשות, שרוב אוכלוסייתן היו חיים בתנאים כלכליים טובים יותר, אלו היו נשארות במסגרת הישנה, של מדינות ואימפריות הרבה יותר גדולות, העובדות הוכיחו, שיצירת גבולות חדשים שוללת מידי האכרים אפשרות של הפצת ר־וצרתם במרכזים התעשייתיים הגדולים, ומידי התעשייה המקומית — את השוק המבוטח בלי כל צורך של תשלום מכס. ולא עוד אלא שנתברר גם כן שיצירת מנגנונים מדיניים חדשים, שדות אזורי וצבאות מיוחדים — תעמאס על שכמי התושבים עול כבוד מנשוא, — ובכל זאת נפרכו ההוכחות האלו עַל סלעי הרצון הכביר להגדרת עצמית מלאה וליצירת מדינות עצמאית. את האמת הזו הבין בזמנו וודרו ווילסון: „זכות האומות נובעת מהזכות האינדיווידואלית על הגדרת עצמית חפשית. עקרון הלאומיות הוא רק בבואתה של זכות זו בחיי העמים. הוא מצין את החופש בקביעת חוג האנשים, היוצרים מדינה" (4).

נטיה משותפת זו שהיתה ניכרת בשעת הוצרן של המדינות החדשות לאחר המלחמה — ניכרת גם בארץ־ישראל. זאת אומרת, לא רק אי־הכרה בתפקיד הכלכלי החיובי, שהיה ליהודים בארץ־ישראל שאחרי־המלחמה, אך גם אי־הכרה באותן התועלות הכלכליות, שניתנו לארץ על־ידי הממשלה המנדטורית — בריטניה הגדולה. המנדט, בתור טפס בין־לאומי ובתור בסיס משפטי של שתי הופעות בבת אחת (1) האדמיניסטרציה האנגלית בארץ־יב) הבית הלאומי היהודי — נצרף אחד גמור בעיני מתנגד המנדט הופער היהודים בארץ עם המנדט האנגלי.

כל־זה גרם לכך, ששום הישגים פוליטיים חיוביים בשטח הכלכלי והטבת התחוקה הסוציאלית לא היו יכולים להפוך את הערבים הארצי־ישראליים — יותר נכון, את חוגיהם הפוליטיים המנהלים — שיהיו יותר נטי־חסד למשטר המנדט

(3) עיין הרצאת הועדה וכו', עמודים 91 ו־92.

(4) שם, עמוד 93.

(5) עיין: Redslob, Histoire des grands principes du droit des gens,

1923, p. 31.

הקיים בארץ־ישראל. כדאי להשוות זאת עבר־הירדן השכנה בעניה הצועק עד לשמים, המתנהלת על ידי ממשלה ערבית לאומית, לארץ ישראל, המתנהלת על ידי אורגנים בריטיים, ויחסם של הערבים לשני המשטרים, בכדי לבוא לידי הברה ברורה, שההרזקמות של ארץ־ישראל ורמתה התרבותית־כלכלית הבלתי רגילה אינה משפיעה בשום מידה על רוב הערבים של התושבים שיקבלו ברצון את המשטר המנדטורי ועל הצורך להשלים עם העליה היהודית. אנו עומדים כאן בפני תקופה של העדפת אספירציות לאומיות על כל הבעיות הכלכליות, ובפרט ביחס לתועלת חמרית ומצב הכלכלי המתקן.

לאורם של כל התנאים המוקדמים האלה, לא יכלה הממשלה המנדטורית להביט על רתפקידה כעל זה של ממשלה רגילה של ארץ, המיצגת בחלקה גם את עניניה הכלכליים, ולא קשר עם ההרכב הלאומי והאטנוגרפי של הישוב. בו בזמן שכך ממשלה רגילה מיצגת עניני משק מדיני אחד, המהווה את יסוד הכלכלי הלאומי שלה, הרי יש לה לארץ־ישראל, במידה ידועה, שתי כלכלות לאומיות. וזה צריך להשתקף גם בשטח הגנת החוץ על המדיניות הכלכלית וחתימת חוזים מסחריים.

קו ההגנה על עניני התעשייה מקיף: (1) קביעת מכסי־הגנה לתעשייה הצעירה הנוצרת. מדיניות זו החלה לצאת לפועל בארץ־ישראל משנת 1927. (2) מלחמה להגדרה עצמית כלכלית של הארץ עד הזכות לחתום חוזים מסחריים עם מדינות חוץ.

בשטח הראשון — הערבים לא רק שלא תמכו ביהודים, אלא שיצאו נגדם. הם אמרו: „היות ורוב התעשיות המוגנות זה לא כבר הנן חברות יהודיות דהמעבידות פועלים יהודים, המחיר המוגדל של הצרכים יפול על הערבים המהווים את רוב התושבים הכפריים“⁶. בתנאי יחסים רגילים של כלכלה מדינית כללית, בלי הבדל דת וגזע, צריכה היתה עובדה זו — שהאכרים השיגו, הודות להתפתחות התעשייה, שוק מכירה שני ויותר טוב לתוצרתם החקלאית — להחשב לחיובית בהחלט, כי מגדירה היא את מצבה הטוב של הארץ כלה ומיטיבה למעמד האכרים. אולם בשניות הארצישראליות אין נימוק זה משכנע, כי נימוק „הכלכלה מאוונת“ נחתך על ידי הנימוק „הלאומי המאוונך“.

בשטח השני, שטח הרחבת הזכות לחתימת חוץ־חוץ מסחריים, היתה גם כן נכרת השפעתה הרעה של הדו־לאומיות לכלכלה הארצישראלית. אין אנו

(6) לזה מצרף הדין וחשבון של הוועדה המלכותית (עמוד 152): „באין סטטיסטיקה אי אפשר לומר עד כמה יש אמת בטענה זו... אם היה עליהם (על הערבים — מ. ל.) לשלם יותר בעד מצרכים ידועים, הרי כנגד זה הבטיחו לעצמם שוק יותר טוב לתוצרתם החקלאית. הממשלה הרויחה מאד ממסי המכס של סחורות שהובאו לארץ ע"י היהודים ויכלה לכסות את הוצאות השרותים ששפרו את הבריאות הכללית של הארץ; העליה המהירה במחירי הקרקעות מלאה את כיסיהם של ערבים רבים, ואפשרה להם למכור חלק מאחוזותיהם ולהיטיב את החלק שנותר להם“.

מרגישים כאן, למשל, סולידריות בין כל תעשית-האכספורט, הטבעית בכל שאר הארצות. הענף הראשי של האכספורט הנו כידוע בארץ-ישראל — פירות ההדר: ציטרוסים. כל האכספורט הזה עלה מסכום של 206,000 לא"י בשנת 1921 לסכום של 3,525,000 לא"י בשנת 1935).

לסכום כללי זה מצרפת הכלכלה הדו-לאומית את המספרים האופייניים כדלקמן: בשנת 1935 גדל השטח הנטוע בצטרוסים פי שמונה והגיע ל-278,000 דונמים, שמהם משתייכים 135,000 לערבים ו-143,000 ליהודים. ויתרונם של היהודים על הערבים באכספורט הציטרוסים בולם בעקרון ענין ההבטחה המשפטית של התנאים הטובים ביותר בשביל הענף הזה של האכספורט, אעפ"י שארץ-ישראל נהפכת בענף אכספורט הציטרוסים לארץ השניה בעולם.

המלחמה בעד הענינים התעשייתיים והאכספורט של הארץ נטלו על עצמן השכבות המעונינות של הישוב העברי. ולמרור, שעל-ידי זה גדלה התועלת הכלכלית של כל תושבי הארץ, הרי החלק הערבי של האכספורטים אינו תומך במלחמה להגדרה כלכלית עצמית של ארץ-ישראל ושחרור מאותם דוכבלים והשרשראות, שהעמים סעיף 18 של המנדט על כל הארץ ומשקה).

אלה הם אותם הבסיסים הכלכליים, שהנתוח המשפטי לא יוכל לעבור עליהם בלי תשומת לב. הכלכלה המדינית הדו-לאומית של הארץ, מביאה לידי מדיניות כלכלית כפולה. ומכיון שעבודתו העתידה בנויה לא רק על סברות של המשפט הקיים, אלא בעיקר, על תחוקה משפטית בעתיד ועל סברות de lege ferenda אזי צריכים להביא בחשבון את הקיום הנזכרים של היחסים ההדדיים שבין הכלכלה הערבית והיהודית גם כשעת פתרון בעיתנו המשפטית.

(7) עיין D. Horowitz, Des Wirtschaftliche Aufbau Palestinas דף 18, 1936.
(8) רק בזמן האחרון (אחרי התחלת המלחמה העולמית השניה) מתחילים, לכל הפחות בשדי הפרוסנות וביחוד בעיני האכספורט, להתאמן להביא לידי הבנה בין הערבים והיהודים, בלי גזירה שזה שטחית בין מצבם של שני המשקים הלאומיים: המשק הערבי והמשק היהודי. במובן זה הפגישה בפתח תקוה, ביאנואר, 1940, מסמלת התקדמות.

